

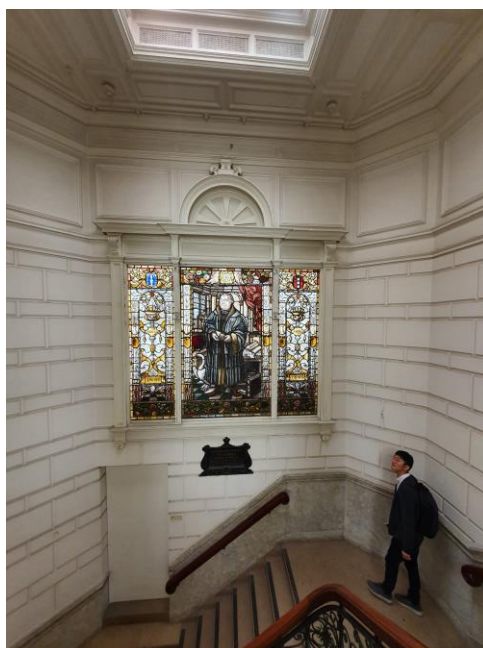
Nieuwsbrief nr 4, juli 2019

Kooiman-Boendermaker-Luther Stichting

De Kooiman-Boendermaker-Luther Stichting heeft tot doel het bevorderen van onderzoek, onderwijs en verspreiding van kennis over Martin Luther en zijn theologie, alsmede over de geschiedenis van het lutheranisme in het algemeen en die van het lutheranisme in de Nederlanden in het bijzonder. Daartoe heeft de stichting een bijzondere hoogleraarsplaats gevestigd aan de Theologische Universiteit Kampen. Deze leerstoel wordt bezet door prof. dr. Sabine Hiebsch.

Inhoud

<i>Primeur: mastermodule geschiedenis Nederlandse lutheranen aan de Theologische Universiteit Kampen</i>	2
<i>Op excursie naar luthers Amsterdam</i>	3
<i>Prof. dr. Otfried Czaika op bezoek in Kampen</i>	4
<i>Internationaal symposium aan de Theologische Universiteit Kampen</i>	5
<i>De Bacheloropleiding aan de Theologische Universiteit Kampen</i>	7
<i>Column van prof. dr. Sabine Hiebsch</i>	7

Het Lutherraam in het trappenhuis van de Oude Lutherse Kerk in Amsterdam

Primeur: mastermodule geschiedenis Nederlandse lutheranen aan de Theologische Universiteit Kampen

De Theologische Universiteit Kampen had in het laatste deel van dit studiejaar 2018-2019 een primeur: ik heb een mastermodule (6 EC)¹ gegeven over de geschiedenis van de Nederlandse lutheranen in de 16^e en 17^e eeuw. Het was voor het eerst dat het Nederlandse lutheranisme aan een Nederlandse universiteit zo centraal kwam te staan. De TUK is de enige universiteit in Nederland die een dergelijke module heeft.

In de naam van mijn bijzondere leerstoel ligt de leeropdracht al besloten: het gaat om Luthers theologie én om de geschiedenis van het Nederlandse lutheranisme. In mijn [oratie](#) op 29 juni 2018 heb ik uiteengezet dat het 'én' niet slechts als opsomming bedoeld is. Het is mij te doen om het steeds weer opnieuw peilen van de onderlinge verhouding van Luther en de geschiedenis van het Nederlandse lutheranisme. Daarom heb ik voor het studiejaar 2018-2019 een mastermodule over de geschiedenis van de Nederlandse lutheranen in de 16^e en 17^e eeuw ontworpen: De periode waarin eerst in de Zuidelijke Nederlanden en vervolgens in de Republiek lutherse gemeenten zijn ontstaan.

Vier leerdoelen vormden het fundament van de mastermodule:

1. Kennis van de ontwikkeling van het lutheranisme in de Nederlanden en de plaats van de lutheranen als minderheid in het religieuze landschap.
2. Inzicht in de theologische conflicten tussen de lutheranen en de publieke gereformeerde kerk.
3. Overzicht van de migratiestromen naar de Republiek in de 16^e en 17^e eeuw, in het bijzonder vanuit Scandinavië en de Duitse Landen, en hun betekenis voor de ontwikkeling van de lutherse gemeenten.
4. Begrijpen hoe pragmatische tolerantie functioneerde in de Republiek en waarom de lutheranen en de joden in Amsterdam de meest succesvolle religieuze minderheden waren.

De mastermodule werd afgesloten met een excursie naar luthers Amsterdam. Op lutherse locaties – de Oude Lutherse Kerk en het Van Brants Rus Hofje – werd college gegeven. Prof. dr. Otfried Czaika, mijn collega uit Oslo, die in Kampen was in het kader van het Erasmus+ programma van de EU, gaf een college over de reformaties in Scandinavië. Dr. Bart Wallet, specialist voor vroegmoderne en moderne Joodse geschiedenis, met name voor het Nederlandse jodendom, gaf zijn gastcollege over de Portugese Joden in het Amsterdam van de 17^e eeuw in het Van Brants Rus Hofje.

De studenten hebben tenslotte een schriftelijk tentamen afgelegd en een essay geschreven.

---

¹ De studiebelasting wordt sinds de invoering van de bachelor-masterstructuur uitgedrukt in het internationale *European Credit Transfer System* (ECTS), waardoor de waardetoekenning van internationaal verworven vakken vergelijkbaar wordt. EC's of Studiepunten zijn een maat waarmee de zwaarte van (delen van) opleidingen aan een hogeschool of universiteit wordt uitgedrukt. Eén EC staat voor 28 studieuren.

Ik kijk zeer tevreden terug op deze mastermodule die volgend studiejaar opnieuw wordt aangeboden. Maar ook in de nieuwe bachelor die in september van start gaat, zal het Nederlandse lutheranisme ruimschoots aan bod komen: de ontstaansperiode, maar ook de 20ste eeuw tot aan het ontstaan van de PKN.

Prof.dr. Sabine Hiebsch

Op excursie naar luthers Amsterdam

Niets is leuker dan college op locatie volgen. Ons was veel verteld over de Oude Lutherse Kerk. Op 6 juni was de dag aangebroken dat wij deze in het echt mochten zien. Geen woord teveel gezegd: wat een indrukwekkend gebouw. De Lutheranen in Amsterdam hoefden zich niet te verstoppen in een zogenaamde schuilkerk. Deze grote kolos aan het Spui kon maar liefst 6000 leden bergen. Otfried Czaika deelde met ons zijn kennis over het Scandinavische Lutheranisme. Landen waar de Lutheranen geen minderheid waren, maar de staatskerk vormden. De Scandinaviërs zijn van grote betekenis geweest voor de Lutherse kerken in Nederland. Met financiële, maar ook politieke steun staken zij de Lutheranen hier een hart onder de riem.

We vervolgden onze dag met een lunch in de Hermitage. De ambiance en het eten waren een genoegen.

Daarna wachtte Harry Donga ons op in het Van Brants Rus Hofje. Dit voormalige huis voor oude Lutherse vrouwen is nu omgetoverd tot een studentencomplex.

Het pand bevat veel geschiedenis. Alleen de oprichter al spreekt tot de verbeelding. Cornelis Brants was een rijke Lutheraan die veel connecties had in Rusland. Peter de Grote heeft het pand zelfs bezocht. De stoel waar hij op zat staat er nog

Dr. Harry Donga laat lutherse avondmaalsloodjes zien in de regentenkamer van het Van Brants Rus Hofje.

Tijdens de colleges van professor Hiebsch is de functie van de zogenaamde avondmaalsloodjes aan bod geweest. Nu konden we een aantal van deze fraai vormgegeven muntjes bekijken. Ze moesten de communicanten toegang verschaffen tot het Avondmaal. De Nederlandse gereformeerden kenden ze niet, hoewel Calvijn er voorstander van was. De excursie werd afgesloten met een lezing van Bart Wallet. Hij vertelde ons over de wonderlijke wegen van de Portugese Joden. Zij kwamen als *nuevos christianos* (nieuwe christenen)

aan in Amsterdam, maar vonden daar hun Joodse roots terug. In Nederland ontwikkelden zij een geheel eigen cultuur.

Het was een leuke en leerzame dag. Niet in het minst door onze toegewijde gids, professor Hiebsch. In haar is het Nederlandse Lutheranisme vlees en bloed voor ons geworden. Dat spreekt nog meer dan boeken en gebouwen.

Margreet Bezemer-Visscher, studente van de mastermodule

Prof. dr. Otfried Czaika op bezoek in Kampen

Prof. dr. Otfried Czaika (Oslo) op Erasmus-bezoek aan de TUK, geeft hier gastcollege in de OLK te Amsterdam

In het kader van het Erasmus+ programma van de Europese Unie bracht prof. dr. Otfried Czaika (MF Norwegian School for Theology, Religion and Society, Oslo) van 3 tot 7 juni een bezoek aan de Theologische Universiteit Kampen.

Erasmus+ is het subsidieprogramma van de Europese Unie voor onderwijs, training, jeugd en sport. Het richt zich op individuen: jongeren, studenten, docenten en professionals. Voor universiteiten maakt Erasmus+ uitwisseling van docenten, studenten en ondersteunend wetenschappelijk personeel mogelijk.

Het Erasmus-contract van de TUK met de MF Norwegian School for Theology, Religion and Society in Oslo was een van de eerste initiatieven van prof. dr. Sabine Hiebsch na haar benoeming tot bijzonder hoogleraar op Hervormingsdag 2017. Verdere internationalisering is een belangrijk actiepoint voor de TUK en met dit Erasmus-contract komt de ervaring en expertise van een van oudsher lutherse universiteit beschikbaar.

In september 2018 heeft prof. Hiebsch college gegeven in Oslo en in mei van dit jaar is een bibliotheekmedewerkster van de TUK in Oslo geweest om zich op de hoogte te stellen van het daar gebruikte systeem. Dankzij het TUK contract kon ook een medewerker van de PThU bibliotheek bij deze reis aansluiten.

Prof. dr. Otfried Czaika sprak op 4 juni in de bijeenkomst van de onderzoeksgroep kerkgeschiedenis, het Center for Dutch Reformation Studies (CDRS). De titel van zijn lezing was:

Canon, Archive and Lost Books: Changing the Collective Memory of the Swedish Reformation.

Op 6 juni was hij gastdocent in de mastermodule van prof. Hiebsch: 'De lutheranen in de Nederlanden in de 16e en 17e eeuw'. De titel van zijn gastcollege was: *The*

reformaties in Scandinavia. Prof. Czaika hield zijn gastcollege in de Oude Lutherse Kerk in Amsterdam, in het kader van de excursie van de mastermodule. Naar eigen zeggen vond prof. Czaika dit – na de Stadtkirche in Wittenberg – de meeste bijzondere locatie om college te geven.

Ook in de komende jaren zal de uitwisseling tussen Kampen en Oslo in het kader van het Erasmus+ programma worden voortgezet om van elkaar te leren en om de vruchtbare dialoog tussen de lutherse en de gereformeerde tradities te bevorderen.

Internationaal symposium aan de Theologische Universiteit Kampen

Op donderdag, 27 juni vond aan de Theologische Universiteit een internationaal symposium over de reformatie plaats, waartoe ik het initiatief had genomen en dat ik samen met mijn VU-collega prof. dr. Eveline van Staalduine-Sulman heb georganiseerd.

De titel van het symposium was:

Dynamics in the international reception of the reformation

In drie blokken met telkens twee lezingen hebben wij drie dynamieken in de internationale receptie van de reformatie belicht.

1. De interesse van christelijke geleerden in Joodse vertalingen van en commentaren op het Oude Testament
2. De reformatie in de Nederlanden en haar multireligieuze context
3. Een nieuwe kijk op centrale leerstellingen

Ik had drie van mijn Amerikaanse collega's hiervoor uitgenodigd:

Prof. dr. Amy Nelson-Burnett (University of Nebraska-Lincoln), specialiste voor de vroegmoderne Europese geschiedenis en de vroegmoderne gereformeerde traditie, in het bijzonder de rol van predikanten.

Prof. dr. Christine Kooi (University of Louisiana), specialiste voor de reformatie in de Nederlanden, in het bijzonder de verhouding tussen gereformeerden en katholieken.

Prof. dr. Stephen Burnett (University of Nebraska-Lincoln), specialist voor de vroegmoderne Joodse geschiedenis en voor christelijk hebraïsme, die een boek aan het schrijven is over Luther en de joden.

De andere lezingen werden gehouden door prof. dr. Eveline van Staalduine-Sulman, mijn TUK collega prof. dr. Erik de Boer en mijzelf.

De dag werd afgesloten met een rondetafelgesprek onder leiding van dr. Bart Wallet (VU Amsterdam/Universiteit van Amsterdam).

Ondanks het feit dat de laatste week van juni altijd heel druk is met het nakijken van tentamens en de presentaties van bachelor en master studenten, namen ruim 30 mensen aan het symposium deel: collega's van zusterfaculteiten in Nederland en daarbuiten, promovendi uit de betrokken vakgebieden, studenten en mensen uit de museumwereld die bij educatieve programma's zijn betrokken.

Een verslaggever van het [Reformatorisch Dagblad](#) woonde het symposium bij en maakte een verslag dat op 28 juni verscheen.

Een foto-impressie van het symposium

Prof. dr. Stephen Burnett aan het woord

Prof. dr. Amy Nelson-Burnett spreekt over de avondmaalsopvatting van Erasmus

De drie Amerikaanse gastsprekers

Dr. Bart Wallet leidt het rondetafelgesprek

De Bacheloropleiding aan de Theologische Universiteit Kampen

In het onderwijsprogramma voor het nieuwe studiejaar 2019-2020 dat aan de TUK is ontwikkeld, wordt een duidelijke plaats ingeruimd voor Luther en het (Nederlandse) lutheranisme: ruim 2,5 EC van de voor het vak Kerkgeschiedenis beschikbare 7,5 EC. Het is verheugend te zien dat deze universiteit, die de reformatie tot een van haar speerpunten heeft genomen, gaat voor een brede insteek: niet slechts Calvijn maar evenzeer Luther, zijn theologie en zijn impact op het religieuze leven in ons land. De stichting is hier vanzelfsprekend heel blij mee. Dit temeer omdat dit onderwijs over Luther en het (Nederlandse) lutheranisme al in het eerste jaar van de bachelor fase begint. Dit betekent dat alle studenten die aan deze universiteit beginnen, kennis zullen maken met lutherse thema's. In de latere jaren kan dat worden verdiept in de masterstudie of meegenomen in een minor (in essentie een bijvak).

dr. Hans van der Meer

Column van prof. dr. Sabine Hiebsch

Lutherana Wereldwijd

Appel tegen antisemitisme

Van 9 tot 11 mei jl. hield de 12e synode van de *Evangelische Kirche in Hessen und Nassau* (EKHN) haar lentevergadering in Frankfurt am Main. Met 1,5 miljoen leden in 1135 gemeenten behoort de EKHN tot de grotere *Landeskirchen* in Duitsland. Ds. Ilona Fritz, van 2002 tot 2009 presidente van de evangelisch-lutherse synode en boegbeeld van het lutheranisme in de laatste fase van de SoW-fusie, is sinds de zomer van 2014 predikante in deze kerk.

De synode besprak onder andere een rapport over de stand van zaken in kerk en maatschappij dat door de president van de EKHN, dr. Volker Jung, was opgesteld. In 2016 is dr. Jung ook in Nederland geweest, als deel van een EKHN-delegatie die onder leiding van ds. Fritz het kerkelijk landschap hier kwam verkennen.

Een van de meest urgente thema's die tijdens de synodevergadering in Frankfurt werden besproken, was de weer toenemende vijandigheid tegen Joden die niet alleen in de grote steden de kop opsteekt. De synode heeft unaniem een resolutie aangenomen met een appel tegen antisemitisme. Op duidelijke en indringende wijze spreekt zij daarin uit dat het opvlammende antisemitisme onverteerbaar is en dat de EKHN zich daarbij niet neer wil leggen. De synode heeft dan ook met instemming gereageerd op het feit dat de deelstaten Hessen en Rijnland-Palts deskundigen in dienst hebben genomen die het onderwerp antisemitisme in hun portefeuille hebben.

74 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog en het einde van het Nazi-tijdperk maakt dit appel duidelijk dat christelijke kerken, niet alleen die in de lijn van Luther, waakzaam moeten blijven en stelling moeten blijven betrekken tegen alle vormen van antisemitisme. De EKHN sluit met haar appel aan bij de gezamenlijke verklaring van de *Lutherse Wereldfederatie* en het *Internationale Joodse Comité voor Interreligieuze*

Consultaties uit 1983. In deze verklaring hebben de Joodse en de lutherse geloofsgemeenschappen onder andere uitgesproken, tegen iedere vorm van racistisch en religieus vooroordeel te vechten.² Het appel tegen antisemitisme van de EKHN verdient daarom aanbeveling.

Prof. dr. Sabine Hiebsch, *Kooiman-Boendermaker Leerstoel voor Luther en de geschiedenis van het (Nederlandse) lutheranisme*, Theologische Universiteit Kampen.

Deze column mag onverkort worden overgenomen, voorzien van bronvermelding

COLOFON

Secretariaat

E: secretariaat.kblstichting@gmail.com

Penningmeester

KvK nr.: 68634641

IBAN: NL15 INGB 0007 7600 41

BIC: INGBNL2A

T.n.v.: Kooiman-Boendermaker-Luther Stichting

Prof. dr. Sabine Hiebsch

shiebsch@tukampen.nl

Aanmelden voor de Nieuwsbrief kan via een email naar

secretariaat.kblstichting@gmail.com

---

² Voor meer informatie over deze gezamenlijke verklaring en over het thema 'Luther en de joden' zie: Sabine Hiebsch, *Luther voor Leken* (Hilversum: De Vuurbaak, 2018), 91-106.